

Γιώργος Σταμάτης Καπιταλισμός χωρίς όρια*

Οι κοινωνίες μας είναι αστικές κοινωνίες. Είναι, δηλαδή, καπιταλιστικές κοινωνίες συντεταγμένες πολιτικά συνήθως σε κοινοβουλευτικές δημοκρατίες. Ποιες οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και άλλες εξελίξεις και γεγονότα των Νεωτέρων Χρόνων οδήγησαν στη συγκρότησή τους και διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα τους – αυτά είναι λίγο-πολύ γνωστά. Τα παραθέτουμε έτσι εν τη απειρία του μη ιστορικού: Ο Τριακονταετής Πόλεμος και η Ειρήνη της Βεστφαλίας, η Επανάσταση του Κρόμγουελ, η Βιομηχανική Επανάσταση, η Αμερικανική και η Γαλλική Επανάσταση, οι ναπολεόντειοι πόλεμοι και το Συνέδριο της Βιέννης, το σοσιαλιστικό και κομμουνιστικό κίνημα του 19ου και 20ού αιώνα, η Επανάσταση του 1848 και η Παρισινή Κομμούνα, οι κοινωνικές ασφαλίσεις του Βίσμαρκ, η Οκτωβριανή Επανάσταση και η ίδρυση της Σοβιετικής Ένωσης, οι δυο Παγκόσμιοι Πόλεμοι, το μεταπολεμικό σοβιετικό μπλοκ και το μεταπολεμικό κειν-

σιανό κοινωνικό κράτος, η κατάρρευση της αποικιοκρατίας, η διάλυση των σοσιαλιστικών κοινωνιών.

Κατ' εμέ, οι σημαντικές εξελίξεις ήσαν, σχηματικά ειπωμένο, η Βιομηχανική Επανάσταση και το παράγωγό της, οι, όπως τις λέει ο Μαρξ, «ειδικά καπιταλιστικές μέθοδοι παραγωγής», και η Γαλλική Επανάσταση και το παράγωγό της, η κοινοβουλευτική-δημοκρατική συγκρότηση των κρατών. Επί τη βάση αυτών συγκροτήθηκαν οι αστικές κοινωνίες και τα αστικά κράτη, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Την πολιτική τους, ιδίως την λεγόμενη κοινωνική, δεν άφησαν ανεπηρέαστη η Οκτωβριανή Επανάσταση και η εδραίωση και κατάρρευση του μπλοκ των σοσιαλιστικών χωρών.

Ως προς την εδραίωση των σύγχρονων αστικών κοινωνιών και κρατών μπορείτε να θεωρήσετε σημαντικό ό,τι επιθυμείτε από όσα αναφέρουμε παραπάνω ή από όσα θα μπορούσε να παραθέσει κανείς συμπληρωματικά. Δεν εί-

* Το άρθρο συγκεντρώνει θέσεις του συγγραφέα που περιέχονται στον πρόλογο του βιβλίου του *Περί νεοφιλελευθερισμού* (κυκλοφορεί προσεχώς στις Εκδόσεις ΚΨΜ) και στο άρθρο του *Περί Παγκοσμιοποίησης, «Ουτοπία»*, Ιαν.-Φεβ. 2000.

ναι αυτό όμως εκείνο, στο οποίο επιθυμούμε να επιστήσουμε εδώ την προσοχή του αναγνώστη. Εκείνο στο οποίο επιθυμούμε να επιστήσουμε την προσοχή του είναι το εξής: Υπήρξαν γεγονότα και εξελίξεις που οδήγησαν στη συγκρότηση των σύγχρονων αστικών κρατών και κοινωνιών και διαμόρφωσαν το χαρακτήρα τους. Λίγο-πολύ γνωρίζουμε ποια είναι αυτά τα γεγονότα και ποιες είναι αυτές οι εξελίξεις – ακόμη κι αν δεν συμφωνούμε όλοι για τη σημαντικότητα της συμβολής καθενός από αυτά στη διαμόρφωση των σύγχρονων αστικών κοινωνιών και κρατών. Ας έχει ως προς αυτό ο καθένας μας την άποψη που έχει.

Δεν νομίζετε, όμως, ότι σήμερα λαμβάνει χώραν μια εξέλιξη των οικονομικών και κοινωνικών πραγμάτων συγκρίσιμη με τις προαναφερθείσες εξελίξεις που διαμόρφωσαν την σύγχρονη αστική κοινωνία μας; Αναλογισθείτε τι συνέβη στις αρχές του 1970 μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση και τι συμβαίνει και σήμερα. Με πρόσχημα την εν λόγω κρίση συνέβησαν τα εξής: Όλοι οι οικονομολόγοι (αλλά και δημόσιοι άνδρες και πολιτικοί) που μέχρι τότε ασπάζονταν την κείνσιανή άποψη για την οικονομική, την δημοσιοοικονομική και την κοινωνική πολιτική του κράτους μεταπήδησαν, στα ούτως λεγόμενα τότε, «οικονομικά της προσφοράς». Όλοι αυτοί, που μέχρι τότε ήταν συνήγοροι μιας κείνσιανής δημοσιοοικονομικής πολιτικής, μεταλλάχθηκαν ξαφνικά σε συνηγόρους μιας *austerity economic policy*, μια περιοριστικής δηλαδή δημοσιοοικονομικής πολιτικής, της γνωστής πολιτικής λιτότητας.

Όσοι ήταν συνήγοροι της λεγόμενης κοινωνικής δημοσιοοικονομικής πολιτικής έγιναν τώρα πλέον συνήγοροι της αποδόμησής της. Και συνέχισαν να ζητούν και την αποδόμηση των εργασιακών, συνδικαλιστικών και ασφαλιστικών κεκτημένων των εργαζομένων. Κι έτσι, σιγά-σιγά φτάσαμε στην γνωστή σε όλους μας κατάσταση της αποδόμησης όχι μόνον του λεγόμενου κοινωνικού, αλλά του ίδιου του κράτους εν γένει, στην λεγόμενη ιδιωτικοποίηση, δηλαδή στην εκχώρηση σημαντικών οικονομικών δραστηριοτήτων του κράτους –κοινωνικών ή μη- στους καπιταλιστές. Οι τελευταίοι (και τα πολιτικά του υποχείρια) είναι βέβαια αυτοί που έθεσαν σε κίνηση αυτές τις εξελίξεις και όχι οι οικονομολόγοι. Οι οικονομολόγοι διακήρυξαν και διακηρυσσούν απλώς και στήριξαν και στηρίζουν «επιστημονικώς» τα σχετικά συμφέροντα των κυρίων τους. Όπως και οι πολιτικοί «πολιτικώς».

Συμφυής με αυτήν την εξέλιξη είναι και μια δεύτερη, η οποία έγινε αισθητή μια-δυο δεκαετίες αργότερα – καιτοι προετοιμαζόταν ήδη προ πολλού, ήδη από την δεκαετία του 1960, πριν καταρρεύσει το σύστημα του Breton Woods των σταθερών ισοτιμιών των νομισμάτων, με διάφορες συνηγορίες υπέρ ενός συστήματος ελευθέρως κυμαινομένων ισοτιμιών: αυτό που συνηθίσαμε να λέμε παγκοσμιοποίηση της οικονομίας.

Η εγκαθίδρυση ενός καπιταλισμού χωρίς κοινωνικούς περιορισμούς, όπως τον γνωρίσαμε μέχρι και τον 20ό αιώ-

να, στην ίδια την δική τους περιοχή είναι σκοπός των μεγάλων καπιταλιστικών χωρών ήδη από τις απαρχές της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1970. Ο σκοπός αυτός επιδιώκεται με μέτρα που λαμβάνονται με πρόσχημα το ξεπέρασμα της οικονομικής κρίσης και –όσον αφορά την Ευρώπη– τη σύγκλιση των οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1980 διαφαινόμενη και αναμενόμενη κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και των άλλων σοσιαλιστικών χωρών ξύπνησε την προσδοκία και την επιθυμία της επιβολής σε παγκόσμιο επίπεδο ενός καπιταλισμού χωρίς περιορισμούς – τώρα όμως πλέον ενός καπιταλισμού όχι μόνον χωρίς κοινωνικούς περιορισμούς, αλλά και χωρίς τους περιορισμούς που θέτει η κυριαρχία των επιμέρους κρατών. Πρόκειται για την επιβολή αυτού που σήμερα συνηθίσαμε να ονομάζουμε παγκοσμιοποίηση: τη δυνατότητα, δηλαδή, του κεφαλαίου να διακινεί σε παγκόσμιο επίπεδο ελεύθερα μέσα παραγωγής, εμπορεύματα, χρηματικά κεφάλαια και τα χρηματιστηριακά παράγωγα των τελευταίων. Τη διαδικασία αυτήν κινούν πρωτίστως οι ΗΠΑ, αλλά και η ΕΕ.

Η παγκοσμιοποίηση δεν σημαίνει, όμως, μόνον απαλλαγή των αγορών από τους φραγμούς των κρατικών συνόρων, αλλά και απελευθέρωση των αγορών από κάθε είδους κρατικές ρυθμίσεις, δηλαδή, εντέλει, απορρύθμιση των αγορών και ιδίως της αγοράς εργασίας.

Όπως βλέπουμε σήμερα ήδη, αυτή η πλήρης απορρύθμιση των αγορών έχει ως

συνέπειές της την προϊούσα ιδιωτικοποίηση όλων των μέχρι σήμερα δημοσίων οικονομικών δραστηριοτήτων (συμπεριλαμβανομένων και εκείνων της Κοινωνικής Πρόνοιας, της Δημόσιας Υγείας, των Δημοσίων Κοινωνικών Ασφαλίσεων και της Δημόσιας Ανώτατης Εκπαίδευσης) και την παντελή αδυναμία του κράτους να ασκήσει οποιαδήποτε αναπτυξιακή, αγροτική, πολιτιστική, κοινωνική και περιβαλλοντική πολιτική ή, ακόμη, μια στοιχειώδη πολιτική Δημόσιας Υγείας.

Η επιβολή αυτής της νέας κατάστασης πραγμάτων απαιτεί βέβαια εκκαθάριση του πεδίου, τόσο από τα εμπόδια που θέτει η ύπαρξη κρατικών συνόρων και κρατικών ρυθμίσεων των αγορών των επιμέρους κρατών, όσο και από τα κακά παραδείγματα που αποτελούσαν ή αποτελούν οι μη καπιταλιστικές χώρες. Το στρατιωτικό όργανο αυτής της εκκαθάρισης, το ΝΑΤΟ, υπήρχε από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου και διατηρήθηκε, ενισχύθηκε και αναμορφώθηκε προς το σκοπό αυτής της εκκαθάρισης και μετά τη λήξη του τελευταίου. Και απειλεί με ευρύτερη διείσδυση και στο χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, απειλώντας συγχρόνως και τη διάδοχο της τελευταίας με την γνωστή Αντιπυραυλική Ομπρέλα, δηλαδή με έναν νέο Πόλεμο των Άστρων. Αλλά και τα οικονομικά και πολιτικά όργανα αυτής της εκκαθάρισης, το ΔΝΤ, η ΠΤ, ο ΠΟΕ, ο ΟΗΕ και η ΕΕ υπήρχαν ήδη και αναμορφώθηκαν καταλλήλως. Το 2000, κατά τον εορτασμό στην Αθήνα της επέκτασής της και στην Ανατολική Ευρώπη η τελευ-

ταία, δια στόματος Ρασμούνζεν, του τότε πρωθυπουργού της Δανίας (που είχε τότε την Προεδρία), αλλά και δια στόματος του δικού μας τότε πρωθυπουργού Σημίτη, διακήρυξε ρητά ότι τώρα μόνον, δηλαδή μετά την επέκταση της ΕΕ σε ΕΕ των 25, έπεσε πράγματι το Σιδηρούν Πραπέτασμα.

Μέρος αυτής της εκκαθάρισης του πεδίου αποτελούν τα εξής: Η συστηματική προσπάθεια υπονόμευσης της κυριαρχίας των επιμέρους κρατών μέσω της κατασυκοφάντησης αυτής της κυριαρχίας ως εθνικής και εθνικιστικής, και ως εκ τούτου δυνητικά εχθρικής απέναντι στην υποστασιοποίηση «διεθνής κοινότητα», καθώς και μέσω της προβολής της υποστασιοποίησης «ανθρώπινα δικαιώματα» ως δικαιωμάτων υπερτέρων εκείνων που εγγυάται το κάθε κράτος και υπερτέρων επίσης του –ας το πούμε έτσι– δικαιώματος κυριαρχίας του κάθε κράτους.

Η συκοφάντηση της κρατικής κυριαρχίας ως εθνικιστικής, και συνεπώς δυνητικά εχθρικής απέναντι στην υποστασιοποιημένη διεθνή κοινότητα (η οποία στην πραγματικότητα δεν είναι παρά οι ΗΠΑ και οι ΕΕ), δεν εμποδίζει ούτε στο ελάχιστον τους προαναφερθέντες εκκαθαριστές του πεδίου να ενισχύσουν, εν ονόματι των διαβόητων πλέον ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εθνικιστικά μειονοτικά αποσχιστικά κινήματα, όταν αυτό εξυπηρετεί τους προαναφερθέντες σκοπούς των. Όπως π.χ. έγινε και γίνεται στην Γιουγκοσλαβία με τον σκοπό της πλήρους διάλυσης ενός μη καπιταλιστικού κράτους, όπως

γίνεται στην Τσετσενία και όπως γίνεται με το Ιράκ (το οποίο, ως γνωστόν, θέλουν να χωρίσουν στα τρία). Ο κατακερματισμός κρατών σε περισσότερα μικρότερα, και συνεπώς ασθενέστερα, κράτη αποτελεί κι αυτός λοιπόν έναν τρόπο εξασθένησης της κυριαρχίας των επιμέρους κρατών κι έτσι έναν τρόπο εκκαθάρισης του πεδίου για την παγκοσμιοποίηση.

Ένας άλλος τρόπος είναι π.χ. ο αποκλεισμός ορισμένων χωρών από τον διεθνή καταμερισμό της εργασίας, όπως π.χ. της Κούβας, της Νέας Γιουγκοσλαβίας, παλαιότερα της Κίνας, αλλά και άλλων χωρών (παλαιότερα του Ιράκ, τώρα του Ιράν, της Β. Κορέας, της Λιβύης). Μέχρι να πεισθούν να ανοίξουν χωρίς όρους και επιφυλάξεις τα σύνορά τους στο κεφάλαιο των ΗΠΑ και των εταιρών τους, δηλαδή να αποδεχθούν πλήρως την παγκοσμιοποίηση.

Η παγκοσμιοποίηση συνιστά έναν νεωτερικό αποικιοκρατισμό και μπερλιτισμό, ο οποίος, παρά την νεωτερικότητά του, δεν μπορεί να παραιτηθεί από τις κανονιοφόρες του για να επιβληθεί (δες Ιράκ, Αφγανιστάν και τις απειλές κατά Ιράν, Β. Κορέας και Συρίας).

Οι εξελίξεις, στις οποίες αναφερθήκαμε παραπάνω, είναι εξαιρετικά σημαντικές για την κοινωνία μας. Οι φρικαλεότητες των ναπολεόντειων και των δυο παγκόσμιων πολέμων είναι ανάμνηση που δεν προσδιορίζει πλέον την κοινωνική ζωή, οι εξελίξεις όμως, στις οποίες αναφερόμαστε, είναι φρικαλεότητες του σήμερα και του αύριο που θα σημαδέψουν για μεγάλο διάστημα την

κοινωνία μας. Γνωρίζουμε όλοι τις φρικαλεότητες στο Ιράκ. Κι όλοι μας ελπίζουμε πως κάποτε θα εκλείψουν. Από την φρικαλεότητα της ανεργίας και της φτώχειας, της ανέχειας των εργαζομένων, της αστυνομικής πειθάρχησης των εξεγειρομένων δείγματα έχουμε μόνο μέχρι σήμερα. Δεν την έχουμε δει ακόμη να επελεύει απροσκόπτως, θα την δούμε όμως πολύ σύντομα.

Ας μην ξεγελιώμαστε. Σήμερα, προς το παρόν, δεν τίθεται το ζήτημα: «κα-

πιταλισμός ή σοσιαλισμός;». Καπιταλισμό θα έχουμε, όπως φαίνεται, και δι, επί μακρόν. Έτσι λοιπόν, προς το παρόν, το ζήτημα είναι: τι είδους καπιταλισμό; Όσο κι αν είναι επιστημονικά αδύκιμο, θα το πούμε έτσι αδύκιμα: οι σημερινοί καπιταλιστές μάς φτιάχνουν έναν καπιταλισμό του 19ου αιώνα. Ευελπιστούμε ότι οι μισθωτοί εργαζόμενοι από την εκ νέου δεινή θέση, στην οποία τους έθεσαν, θα είναι αυτήν την φορά πιο αποτελεσματικοί.